

ВІДЗИВ

офіційного опонента на дисертацію Клопоти Євгенія Анатолійовича «Психологічні основи інтеграції в суспільство осіб з вадами зору», подану на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.08 — спеціальна психологія

Дисертаційне дослідження Клопоти Є.А. присвячене одній з актуальних та недостатньо досліджених у спеціальній психології та педагогіці проблемі психологічних основ інтеграції в суспільство осіб з глибокими порушеннями зору. Дослідження виконане у контексті практичної психології, розв'язання теоретичних та практичних її аспектів. При цьому логіка дослідження розгортається у плані соціально-психологічного супроводу інтеграції в суспільство осіб з тяжкими порушеннями зору. Важливо зазначити, що дисертант зосередив свою увагу на розгляді та визначенні теоретико-методологічних засад проблеми, її складових, виходячи далеко за межі спеціальної психології, пропонуючи особистий погляд на широке коло питань загальної психології (зокрема, суті та структури особистості), соціальної, вікової та практичної психології. Таким чином, аналіз зазначеної вище проблеми в контексті сучасної практики спеціальної психології щодо інтеграції в суспільство осіб з тяжкими порушеннями зору є недостатньо вирішеною проблемою. З цих позицій дослідження Клопоти Є.А. є актуальним та перспективним для розвитку теорії та практики психології.

В цьому аспекті мета роботи сформульована адекватно – обґрунтувати психологічні основи інтеграції в суспільство осіб з тяжкими вадами зору. Відповідно до зазначеного, сформульовано 7 конкретних завдань, які логічно витікають і доповнюють одне одного. Такий напрямок роботи цілком оправданий і важливий.

Дисертаційне дослідження проводилося у межах наукової програми кафедри практичної психології Харківського національного педагогічного університету імені Г.Сковороди «Розвиток новітніх педагогічних технологій навчання та виховання цілісної творчої особистості» (державний реєстраційний номер 0103U000499). Тему дисертаційного дослідження затверджено науково-технічною

радою Запорізького національного університету (протокол № 2 від 15 жовтня 2009) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогіки і психології в Україні.

Дисертаційна робота Клопоти Є.А. має як теоретико-інформаційну, так і практичну спрямованість, вона представляє собою результати теоретичного вивчення проблеми дослідження, його констатуючого та формуючого етапів відповідно до визначених мети, завдань, об'єкта, предмета, концепції, теоретико-методологічних засад.

Новизна дослідження та теоретична значущість одержаних результатів полягає у: комплексному дослідженні системи психологічних основ інтеграції в суспільство осіб з тяжкими порушеннями зору; визначенні теоретико-методологічних основ інтеграції в суспільство осіб з вадами зору з позицій системного, міждисциплінарного, порівняльного підходів; встановленні психологічних основ інтеграції (особистісна готовність людей з вадами зору до інтеграції, готовність суспільства до адекватного сприйняття незрячих як повноправних партнерів, психологічні особливості взаємодії зрячих і незрячих людей у різних сферах життєдіяльності суспільства, соціально-психологічний супровід інтеграційного процесу); теоретичному обґрунтуванні та аналізі особистісної готовності як психологічної основи інтеграції осіб з вадами зору; визначенні готовності суспільства до адекватного сприйняття можливостей і здібностей та перспектив взаємодії з особами тяжкими порушеннями зору; вивченні психологічних особливостей взаємодії зрячих і незрячих людей у різноманітних сферах життєдіяльності суспільства; розробленні ефективних моделей соціально-психологічного супроводу осіб з тяжкими вадами зору для подолання бар'єрів інтеграції, оптимізації впливу соціально-психологічних чинників, налагодженні взаємодії зрячих і незрячих у різних сферах життєдіяльності, систематизації психологічної роботи з особами із вадами зору та їх соціальним оточенням (родина, навчальні колективи, макросоціум). Поглиблено та уточнено: положення про особливості та основні критерії інтеграції в суспільство незрячих та слабкозорих людей; основи психологічної діагностики та

організації групової тренінгової роботи з особами з тяжкими порушеннями зору; психологічні основи створення позитивного образу осіб з тяжкими порушеннями зору в сучасному суспільстві.

Практичне значення результатів, одержаних автором дисертації. Робота має вагоме практичне значення. Результати дисертаційного дослідження впроваджені на національному та регіональному рівнях і складуть основу теоретичних положень навчально-корекційного процесу інтеграції в суспільство осіб з вадами зору в спеціальних освітніх закладах. Результати дисертаційного дослідження склали основу науково-методичного та організаційного забезпечення психологічного супроводу інтеграції в суспільство осіб з тяжкими порушеннями зору; розроблено методичне підґрунтя психологічної діагностики та корекції незрячих і слабкозорих осіб з урахуванням стану гостроти зору; розроблено методику групової психокорекції та авторських соціально-психологічних тренінгів: «Професійне самовизначення людей з глибокими порушеннями зору», «Взаємодія батьків з незрячими та слабкозорими дітьми», «Соціально-психологічна компетентність студентів з вадами зору»; розроблено методичні рекомендації для спеціальних та загальноосвітніх шкіл, навчально-реабілітаційних центрів, вищих навчальних закладів, підприємств та установ з метою підвищення ефективності процесу інтеграції в суспільство осіб з вадами зору; розроблено з урахуванням отриманих результатів дослідження навчально-методичні посібники, типові і робочі програми професійної підготовки психологів, педагогів, соціальних працівників у навчальних курсах: «Тифлопсихологія», «Основи корекційної педагогіки», «Інклюзивна освіта», «Інваліди: етичне спілкування, супровід, допомога», «Психологія людини з особливими потребами».

Структура дисертації загальноприйнята, складається з чотирьох розділів, висновків, 7 додатків на 38 сторінках, списку використаних джерел (557 найменувань, з них 43 – іноземною мовою), ілюстрована 38 таблицями, 6 рисунками. Основний текст дисертації становить 344 сторінки. В першому розділі аналізуються теоретико-методологічні основи інтеграції в суспільство осіб з вадами зору, у сферах соціо-культурної та психологічної взаємодії, а також

критерії інтеграції в суспільство людей з порушеннями зору. У другому розділі автор виокремлює особистісну готовність до інтеграційного процесу та визначає показники особистісної готовності з тяжкими порушеннями зору до інтеграції в соціум, а також вивчає бар'єри інтеграції та чинники, що детермінують інтеграцію. В третьому розділі автором розглянуто психологічні особливості взаємодії зрячих та незрячих людей у різноманітних сферах життєдіяльності: в умовах інклюзивного навчання, в умовах навчання вищого навчального закладу.

Важливо зазначити, що у четвертому розділі обґрунтовано та експериментально перевірено розроблену дисертантом модель соціально-психологічного супроводу інтеграції осіб з тяжкими порушеннями зору в суспільство. Висвітлюється й авторська концепція соціально-психологічного супроводу осіб з тяжкими порушеннями зору, яка передбачає супровід батьків, педагогів та підготовка незрячої молоді до міжособистісної взаємодії в студентському колективі. Розроблено і проведено соціально-психологічний тренінг з незрячими студентами з метою підвищення рівня їх компетентності й самопрезентації в колективі.

Важливо зазначити широту географії дослідження та значну кількість задіяних осіб - дітей, педагогів, батьків (7 регіонів України, 921 учень, 911 студентів, 120 родин, 148 педагогів, 32 працедавці).

За матеріалами дослідження підготовлено 37 публікацій: 1 монографія, 2 посібники, 16 статей у фахових наукових виданнях, 7 статей у виданнях іноземних держав і виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, а також 2 – в інших виданнях та 9 матеріалах конференцій.

Результати досліджень доповідались на 23 наукових форумах: з'їздах – 2, конференціях – 21. Зміст дисертації повністю розкриває обрану тему та відповідає завданням дослідження. Дисертація та автореферат оформлені відповідно до існуючих вимог. Автореферат та опубліковані роботи відображують основні наукові положення дисертації, висновки та рекомендації. Перелік наукових праць, у яких оприлюднені результати дисертаційного дослідження, автор наводить у кожному розділі дисертації, що відповідає вимогам до оформлення дисертацій.

Основні положення дисертаційної роботи обґрунтовані фактичними даними, які одержані за допомогою проведених досліджень з використанням сучасних методів дослідження. Вірогідність сформульованих автором висновків та рекомендацій підтверджена достатньо високим методологічним рівнем дослідження.

Викладені в дисертації положення сформульовані у висновках (7 пунктів), які аргументовані, обґрунтовані і логічно витікають з отриманих результатів. На схвальну оцінку, на наш погляд, заслуговує спроба автора впровадити результати дослідження на регіональному та міжрегіональному рівні. Результати дослідження Клопоті Є.А. заслуговують на широке ознайомлення з ними спеціалістів зі спеціальної педагогіки та психології, педіатрів лікувальних закладів всіх рівнів системи охорони здоров'я, а також працівників соціального забезпечення.

Оцінюючи дисертаційну роботу Клопоті Є.А., слід відмітити, що вона є результатом багатоаспектного теоретико-експериментального дослідження однієї з найбільш актуальних проблем у спеціальній психології та педагогіці, яке має вагому наукову новизну та практичне значення, а дисертант проявив себе як компетентний фахівець, здатний до системного вивчення складної наукової проблеми.

Аналіз змісту та оформлення дисертації Клопоті Є.А. дає підстави для наступних зауважень та побажань:

1. У першому розділі недостатньо розкрита сутність проблеми соціально-психологічного супроводу інтеграції в суспільство осіб з тяжкими порушеннями зору. Основні принципи та модель подаються лише у четвертому розділі. Чітко не висвітлені теорії особистості у загально-психологічному розумінні та вікові особливості людей з вадами зору.
2. Аналізуючи проблему співвідношення біологічного та соціального у психічному розвитку особистості, дисертант звужує суність біологічного впливу на психіку людини. Так, біологічним аспектом у психології є (стан сформованості головного мозку, особливості нервової системи, аналізаторів,

рівень здоров'я, задатків тощо). Біологічна основа в науці розглядається як *природні передумови* розвитку особистості, тобто провідний чинник психічного розвитку (Л.С.Виготський, Г.С.Костюк, О.М.Леонтьєв, О.Р.Лурія та ін.).

3. Неточним у роботі є розуміння сутності та структури дефекту у аномальної особи (за Л.С.Виготським), зокрема в особи з порушеннями зору. Так, органічне ушкодження (чи несформованість) зорового аналізатору є ядерним, а не первинним ускладненням у структурі дефекту, яким є порушення зорового сприймання (як психічної функції зорового аналізатору).

Таким чином, висловлені зауваження стосуються лише певних теоретичних аспектів досліджуваної проблеми і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Клопота Є.А.

Дисертаційна робота може бути оцінена позитивно, але бажано отримати роз'яснення автора на наступні питання під час дискусії:

1. Уточніть, будь ласка, як Ви уявляєте взаємодію спеціального психолога з медичними працівниками та працівниками соціального захисту, які забезпечують корекційно-реабілітаційну допомогу особам з тяжкими порушеннями зору.
2. Уточніть, будь ласка, на прикладі підготовки помічника педагога, який забезпечує догляд за дитиною з тяжкими порушеннями зору, де, на Вашу думку доцільно готувати такого спеціаліста: в професійному училищі чи на курсах? Дане питання актуальне, оскільки аналогічне завдання складно вирішується і в медичному закладі – дитячій лікарні щодо підготовки молодшої медичної сестри (няні).
3. Деталізуйте, будь-ласка, що найбільше впливає на продуктивну взаємодію батьків з їхніми дітьми з тяжкими порушеннями зору.

Дисертація Клопоти Євгенія Анатолійовича «Психологічні основи інтеграції в суспільство осіб з вадами зору» є завершеним самостійним науковим дослідженням і містить вирішення проблеми, яка має суттєве значення для теорії та практики спеціальної психології та педагогіки.

Висновок. Дисертаційне дослідження Клопоти Є.А. «Психологічні основи інтеграції в суспільство осіб з вадами зору» є завершеною науковою працею, яка виконана на достатньому науково – теоретичному і методичному рівнях, містить вирішення проблеми, яка має суттєве значення для теорії та практики тифлопсихології щодо розв'язання проблеми психологічного супроводу осіб з тяжкими порушеннями зору. За актуальністю теми, науковою новизною та практичним значенням робота відповідає вимогам «Порядку про присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старший науковий співробітник», затверджений кабінетом міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук, а її автор Клопота Євгеній Анатолійович заслуговує присудження їй зазначеного ступеня за спеціальністю 19.00.08 – спеціальна психологія.

Офіційний опонент

доктор медичних наук, професор,

завідувач кафедри педіатрії № 5

Національного медичного університету

імені О.О. Богомольця

Лукашук В.Д.

